

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
на дисертацію **Боровинської Ірини Євгеніївни**
«Соціально-психологічні стратегії життєвої успішності внутрішньо
переміщених осіб»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки
спеціальності 053 Психологія

Важливість та актуальність обраної дисертанткою проблеми наукового дослідження обґрунтовується необхідністю дослідити та визначити стратегії досягнення життєвого успіху внутрішньо переміщеними особами, що сприятиме розширенню ефективних практик адаптації у соціумі в умовах нестабільності.

Проблема має величезну соціальну значущість (і на жаль, ця значущість зараз тільки збільшується) для продуктивної інтеграції таких осіб у регіонах переселення та, водночас, для збереження психологічного благополуччя внутрішньо переміщених осіб, тому вважаємо, що актуальність теми дисертації виразно обґрунтовано у роботі. Як стратегічну мету дослідження, авторкою визначено з'ясування особливостей побудови успішних життєвих стратегій задля створення дієвих програм опанування та активізації таких стратегій внутрішньо переміщеними особами.

Проведене дослідження пов'язано з проблематикою науково-дослідної роботи лабораторії психології мас і спільнот Інституту соціальної та політичної психології НАПН України «Психологічні стратегії адаптації спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту» (2016–2018 рр.) (№ державної реєстрації 0116U003300).

І.Є. Боровинська зробила свій внесок у розв'язання наукової проблеми, а саме, розроблено поняття «соціально-психологічна стратегія життєвої успішності», запропоновано перелік таких соціально-психологічних стратегій, які обґрунтовані теоретично та знайшли вагоме підтвердження в емпіричному дослідженні; з'ясовано специфіку стратегій життєвого успіху в групах внутрішньо переміщених осіб, що дозволяє більш диференційовано

конструювати програми допомоги; визначено коучинг як основний інструмент роботи з запитами внутрішньо переміщених осіб та доведено його ефективність. Це надає підстави характеризувати дисертацію І.Є. Боровинської як таку, що містить наукову новизну.

У *першому розділі* дисертації «Теоретико-методологічні засади вивчення соціально-психологічних стратегій життєвої успішності» представлено теоретичне обґрунтування проблеми соціально-психологічних стратегій життєвої успішності внутрішньо переміщених осіб. Визначаючи основні категорії та наукові поняття дослідження, дисертантка спирається на наукові праці у соціології, історії, психології, що надало можливість з'ясувати й міждисциплінарні аспекти проблеми. Слід позитивно відзначити ретельний змістовний аналіз основних дослідницьких категорій, а саме, «життєвий успіх» та «життєва успішність»; «стратегія», «життєва стратегія», «соціально-психологічна стратегія життєвої успішності».

Детально розглянуто дефініції «життєвий успіх» та «життєва успішність», переконливою видається авторська аргументація відмінностей між ними, а саме, життєвий успіх є скоріше результатом певних дій, життєва успішність описує суб'єктивне ставлення до певних подій, що спричинює емоційно піднесений стан, підвищує позитивне самопочуття, задоволеність життям, суб'єктивне благополуччя. Ключові поняття проаналізовано всебічно, у тій багатогранності зв'язків, в якій досліджуване явище реально існує, що надало підстави І.Є. Боровинській говорити про багатоаспектність та складність категорії «життєва успішність».

На основі критичного аналізування теоретичних джерел, дисертанткою побудовано дві моделі, а саме, «Компоненти життєвого успіху та життєвої успішності» (стор.45) та «Процес розгортання стратегії життєвої успішності» (стор.51), що узагальнює матеріал та інтегрує перспективи подальшого емпіричного пошуку.

Другий розділ «Етапи і процедура емпіричного дослідження соціально-психологічних стратегій життєвої успішності внутрішньо переміщених осіб»

містить у собі обґрунтування вибору методів і інструментів дослідження, зокрема, якісних методів, серед яких глибинне інтерв'ю, де авторкою підкреслено можливість більш детального вивчення досліджуваного соціального феномену, та стандартизованих психодіагностичних методик. Поєднання якісних та кількісних методів відповідає завданням дослідження, відповідно на етапі обробки дисертанткою застосовано контент-аналіз, компаративний аналіз, статистичний аналіз.

Слід відзначити досить вагому за кількістю респондентів вибірку досліджуваних, та якісну характеристику з достатньою аргументацією щодо її складу. Доцільним видається вибір для порівняння не тільки груп успішних-ВПО та неуспішних ВПО, але й групи успішних не-ВПО, які, у свою чергу, ще розділені на підгрупи, що дозволяє зробити отримані результати більш репрезентативними.

Заслуговує на схвалення деталізована, компетентна, психологічно і статистично обґрунтована процедура створення авторського опитувальника для визначення рівня життєвої успішності, який містить шкали: товариськість, прямування за громадською думкою, організованість, емоційна стійкість, просоціальність, рефлексія, здатність ставити та ієрархізувати цілі, конкурентоспроможність.

Викликає інтерес залучення експертного оцінювання для відбору методик для вивчення особистісних рис, які впливають на соціально-психологічні стратегії життєвої успішності.

Представлені в дисертації загальну організацію, шляхи та методи дослідження вважаємо адекватними завданням, які поставлені дисертанткою.

У *третьому розділі* «Особливості використання соціально-психологічних стратегій життєвої успішності внутрішньо переміщеними особами» представлений детальний аналіз результатів глибинного інтерв'ю, який супроводжується конкретними прикладами висловлювань респондентів, причому дисертантка розділяє досліджувані групи «успішних-ВПО», «неуспішних-ВПО», «успішних не-ВПО» на підгрупи залежно від уявлень про

життєвий успіх та життєву успішність, що дає додаткову диференційовану інформацію про зміст соціально-психологічних стратегій життєвої успішності.

Позитивним є те, що отримані результати авторка співвідносить із аналогічними результатами інших авторів, що додає доказовості та верифікованості висновкам.

Аналіз складових життєвої успішності у різних досліджуваних групах дисертантка продовжує через розгляд кількісних даних. Статистичні методи обробки даних, які обрано дисертанткою, відповідають меті, умовам проведення дослідження, особливостям вибірки та конструювання опитувальників. Проведений аналіз є ґрунтовним, пояснення та інтерпретування даних підкреслюють авторську позицію дисертантки.

Треба відзначити дослідницьку відповідальність дисертантки: навіть коли отримані результати не повною мірою відповідають очікуванням, вони знаходять належне трактування як науковий факт, який потребує свого пояснення.

Представлено, спираючись і на статистичні дані, і на конкретні приклади висловлювань респондентів, особливості вибору та реалізації різних поведінкових стратегій, причому ці стратегії спочатку виділено у теоретичній частині, потім аргументовано у методичному розділі, детально перевірено в емпіричному дослідженні, що робить дисертаційну роботу цілісною та несуперечливою.

Прикладну значущість дослідження І.Є. Боровинської підкреслює окремий *четвертий розділ*, присвячений практичній реалізації стратегій життєвої успішності внутрішньо переміщеними особами.

Значущим є обґрунтування коучингових технологій як інструменту активації соціально-психологічних стратегій життєвої успішності, ефективність якого переконливо доведено здобувачем. Авторка звертає увагу на навчання взаємодії (ефективної комунікації), гнучкості (вміння адаптуватися під нові соціально-економічні умови), рефлексії (розуміння себе, своїх станів, бажань), врахування індивідуальних особливостей і потреб людини. Заслуговує схвалення розподіл ВПО за групами на підставі готовності до змін та їх

психологічного стану, оскільки будь-яка програма спрацьовує тільки при зустрічній активності з боку особистості.

Визначено основні теми, з якими працювали з ВПО у коучинговій взаємодії, результати подано дисертанткою послідовно за ними, що ув'язує роботу у певну єдність. Для демонстрації ефективності коучингової взаємодії, І.Є. Боровинською застосовано інтерв'ю «до» та «після» коучингових сесій та статистичні методи для проведення порівняння між пов'язаними групами. Подано та обґрунтовано такі стратегії: «опора на підтримку близьких людей», «звернення по допомогу до фахівців», «дії за взірцем інших успішних людей», «взаємовигідна співпраця», «інтеграція в спільноту», використання інших людей», «дії всупереч оточенню та обставинам».

Крім того, підкреслюючи практичну значущість проведеного дисертанткою дослідження, можна стверджувати, що коучингові технології є достатньо надійним способом активізації соціально-психологічних стратегій життєвої успішності, і тому можуть виступати діагностичним та терапевтичним інструментом у роботі практичних психологів з внутрішньо переміщеними особами.

Можна зробити висновок, що отримані в роботі результати характеризуються новизною й мають теоретичну та науково-практичну цінність, можуть бути використані для подальшої розробки цієї проблематики.

Висновки, зроблені в дисертації, співвідносяться з поставленими завданнями, змістовно на якісному рівні узагальнення відтворюють отримані результати як теоретичного, так і емпіричного дослідження. Додатки доповнюють зміст дисертаційної роботи. Основні положення і результати дисертації викладено у 14 публікаціях авторки, серед яких шість у наукових фахових виданнях України, одна стаття у періодичному науковому виданні іншої держави, що входить до ЄС, що свідчить про серйозну і кропітку працю І. Є. Боровинської над досліджуваною проблемою.

Разом із тим, є низка побажань та пропозицій до роботи, які не применшують внеску дослідниці, і не впливають на кінцевий висновок.

1. На стор.38 дисертантка робить висновок, що «життєва успішність» є поняттям багатограним, окрім емоційного компоненту, містить у собі когнітивний, смисловий та балансовий компонент. Проте у подальшому описанні загальної процедури дослідження така термінологія для позначення структури досліджуваного феномену майже не застосовується.

2. На сторінках 45, 51 є дві цікаві узагальнюючі моделі. Було б логічним очікувати, що саме вони будуть покладеними в основу емпіричного дослідження, де для кожного компоненту підібрано відповідний діагностичний засіб. Проте, дисертантка надає перевагу відбору діагностичних методик за допомогою експертного оцінювання. Чим обґрунтований такий підхід? Чи є відмінності між компонентами авторських моделей та тим набором емпіричних показників, який отриманий після оцінки експертів?

Причому далі результати глибинного інтерв'ю, наприклад, для виділення підгруп, авторка оцінює самостійно, хоча б, здавалось, тут є більшою міра суб'єктивності і бажано представити певний критерій диференціювання груп.

3. Незвично бачити у науковій праці відсутність авторів для кожної психодіагностичної методики та можливого автора її адаптованого варіанту, є тільки назви, наприклад, «Комунікативна соціальна компетентність», «Особистісна конкурентоспроможність» та посилання на джерело (Фетискин, 2002).

Наведені зауваження не ставлять під сумнів вагомість основних результатів дисертаційного дослідження і, отже, не можуть вплинути на його обґрунтовану вище загальну позитивну оцінку.

Таким чином, ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи та основними науковими працями дисертантки засвідчує актуальність обраної теми дисертації, а коло вирішуваних завдань є таким, що сприяють розкриттю теми та досягненню мети дослідження. Матеріали дисертації пройшли апробацію на численних конференціях в Україні та за кордоном. Теоретичні положення і висновки, представлені в дисертації, характеризуються беззаперечною науковою новизною, сформульовані логічно, чітко та повністю

відображають науковий внесок І.Є. Боровинської у розв'язання проблеми соціально-психологічних стратегій життєвої успішності внутрішньо переміщених осіб.

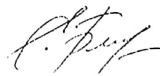
Дисертаційна робота І.Є. Боровинської є результатом самостійних досліджень здобувача і не містить ознак порушення норм академічної доброчесності.

Загалом, враховуючи актуальність обраної теми дослідження, структуру, зміст, наукову новизну одержаних результатів, а також їх практичне значення, дисертаційну роботу «Соціально-психологічні стратегії життєвої успішності внутрішньо переміщених осіб» слід вважати самостійним завершеним науковим дослідженням, яке виконане на належному науково-теоретичному і методичному рівні, має комплексний та логічний характер, містить положення, що характеризуються науковою новизною та заслуговують на практичну реалізацію, і яке відповідає всім вимогам рівня наукової кваліфікації здобувача, що зазначено у «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою КМУ № 44 від 12 січня 2022 року, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а її авторка, Боровинська Ірина Євгеніївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

Офіційний опонент:

Доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології

Херсонського державного університету

Олена БЛИНОВА

Ліриче

Оленч Бл
підверну

Сергій Омельчук